

Gamla stan

Den medeltida stadsplanen är väl bevarad på större delen av Stadsholmen. Foto 1931-32, Oscar Bladh, Stockholms stadsmuseum.

Stockholms kärna, Gamla stan på Stadsholmen, utgjorde den egentliga staden under flera hundra år. Staden grundades på 1200-talet och byggdes i hägnet av den stora borganläggningen som Birger Jarl låtit uppföra som "lås" för Mälaren. Bebyggelsen växte fram på holmens krön och omgavs av en stadsmur.

Vid stadens huvudtorg, Stortorget, byggdes rådhuset och bakom detta bykyrkan - den äldsta delen av Storkyrkan. Från torget utgick gator mot stadsportarna; den viktigaste, Köpmanporten, ledde ned till hamnen vid Saltsjön. Stränderna fylldes så småningom ut och bebyggelsen expanderade utanför muren. Nya befästningar anlades närmare stranden. Utanför utanmursgatorna, Västerlånggatan och Österlånggatan, bildades ett revbensliknande mönster av gränder.

Den äldsta bebyggelsen var sannolikt uppförd i trä, men under senmedeltiden kom en stor del av husen att byggas i tegel. Efter en brand 1625 fick den västra delen av staden ett nytt gatunät med Stora Nygatan som huvudgata.

Ungefär samtidigt började man riva de gamla försvarsmurarna. Vid Skeppsbron kom istället en rad präktiga 1600-talshus att bilda stadens front mot vattnet. Under stormaktstiden byggdes också

många av de medeltida husen om. De fick ny fasadutformning med höga gavlar och rikt utsmyckade portaler. I senare tider har också husen moderniserats. På 1700-talet fick många byggnader nya takformer och enhetliga, putsade fasader och under det sena 1800-talet en rikare fasadutformning och stora skyltöknar längs affärs-gatorna.

Bakom de synliga fasaderna finns ännu mycket av medeltida murverk kvar. Och inne i husen kan man finna både källarvalv från medeltiden, kalkmålningar gjorda på 1500-talet, rikt bemålade bjälktak från 1600-talet, högklassig rokokoinredning och 1800-talets överdådiga dekorationer.

Idéer om att bevara Gamla stan väcktes vid sekelskiftet efter det att radikala förslag till rivning och nybyggnad hade lagts fram. På 1930-talet började dessa bevarandetankar att översättas i handling och idag är stadsdelens gamla hus upprustade.

På Helgandsholmen, med ingång från Strömparterren, ligger Stockholms medeltidsmuseum. Här skildras medeltidens stad och de första stockholmarnas liv och leverne.

Tunnelbanestation Gamla stan invigdes 1957.